

מגילת רות ונישואי ייבום

- הביטוי "אשת המת" מופיע רק בדברים כה ה וברות ד ה.
- קריאת שם בישראל מופיעה רק בדברים כה י "ונקרא שמו בישראל" וברות ד יד "ויקרא שמו בישראל".
- דבריו המבוהלים של הגואל, הניצב אל מול האפשרות של נישואים לרות, "פן אשחית את נחלתי" (רות ד ו) מזכירים את ההתנגדות של אונן לקיום מצוות הייבום. הסרבנות שלו מובילה לניסיון למנוע את לידתו של יורש: "ושחת ארצה" (בראשית לח ט).

ניתן לראות רמז לקשר למצוות ייבום גם בדמיון תוכני המצוי בכמה מקומות. העלייה אל הזקנים בשער (רות ד א-ב), והשימוש בנעל לשחרור הגואל מחובותיו (רות ד ח) מזכירים את טקס החליצה (דברים כה ז, ט). יתרה מכך, ברות ד י מוזכר מחלון כבעלה של רות; ניתן ללמוד מכך שבעלה המנוח של רות הוא גורם הקשור לטקס.⁵

אכן, מצוות הייבום מהדהדת בחוזקה לכל אורכה של מגילת רות. כך נולדה גישתם הפרשנית של הקראים, הסבורים שניתן ללמוד מכאן שמצוות ייבום חלה על כל קרוב משפחה ולא על אח במובן המילולי. אבן עזרא מציג את גישת הקראים (בכדי שיוכל לחלוק עליה):

כי ישבו אחים יחדיו – גם הם אמרו, כי אינם אחים ממש, כי אם קרובים, והביאו ראיה מבעז. ולא אמרו כלום, כי אין שם זכר יבום כי אם גאולה... והנה נואלו ונסכלו, כי הנה מפורש בבני יהודה "ויבם אותה"... בעבור היותן לשני אחים... והכתוב אמר על אונן שלא נתן זרע לאחיו "וירע בעיני ה'". על כן אנחנו נסמוך על הקבלה שהם אחים ממש. (אבן עזרא דברים כה ה).

הקראים ניהלו מלחמה נגד הייבום על ידי אחיו של המת, והביאו את מגילת רות כראיה לדבריהם.⁶ הבעיה בייבום על ידי האח ברורה – אשת האח נאסרה בפירוש (ויקרא יח טז, כה כא).⁷ הקראים פוטרים בעיה זו בכך שהם מפרשים את המילה "אח" כ"קרוב משפחה", שאיננו בהכרח האח.⁸

השאלה ההלכתית המרכזית העומדת ברקע של מגילת רות נוגעת לקשר בין הנישואים של רות עם בעז לבין מצוות הייבום והתחליף שלה, החליצה.¹

לא נראה כי חז"ל רואים בסיפור של מגילת רות קיום של מצוות הייבום. הגמרא מצהירה בפשטות: "בעז אלמון שנשא אלמנה הוה".² האבן עזרא מסכים עם גישה זו ואומר ש"אין הגאולה יבום".³ בסופו של דבר בעז והגואל אינם אחים של מחלון, בעלה המת של רות. לכן, על פי חוקי הייבום (דברים כה ה), לא ייתכן שמדובר בקיום מצווה זו. יתרה מזאת, המגילה כלל אינה אומרת שסיפור זה כולל קיום של מצוות ייבום.

למרות זאת, ניתן לראות לאורך מגילת רות רמזים לשוניים ותוכניים למצוות הייבום. שקלו נא את הקשרים הלשוניים הבאים:

- ברות ג יג בעז מציין שיייתכן שהגואל לא ירצה לשאת את רות: "ואם לא יחפץ". מהדהד כאן התיאור של היבם הממאן לייבם ובמקום זאת בוחר אפשרות החלופית של חליצה "ואם לא יחפץ האיש..." (דברים כ ז).
- פעמיים במגילה מטרת הנישואים של רות מוצגת כהקמת שם המת: "להקים שם המת" (רות ד ה, ז). הצהרות אלו מזכירות את הפסוקים בדברים כה ו-ז "יקום על שם אחיו המת", "להקים לאחיו שם בישראל".
- בעז מכריז שהתוצאה של הנישואים היא "ולא יכרת שם המת מעם אחיו" (רות ד ז). הצהרה זו מזכירה את דברים כה ז, שם מופיע כי מטרת הייבום היא "ולא ימחה שמו מישראל".
- השורש יב"מ מופיע פעמיים לאורך מגילת רות (רות א טו).⁴ לדבר זה ישנה חשיבות יתרה שכן השורש מופיע רק בעוד שני מקומות לאורך התנ"ך: בסיפור על יהודה ובניו (בראשית לח ח) ובמצוות הייבום המופיעה בדברים כ"ה.

1 שתי האפשרויות, הייבום והחליצה מופיעות בדברים כה ה-י.

2 כתובות ז ע"א.

3 אבן עזרא, רות ב כ. לאחר הצהרה ממצה זו, האבן עזרא מוסיף: "רק הוא דרך אחרת". אומנם הערה זו עמומה מעט אך יש להניח כי האבן עזרא מתכוון לומר שהגאולה היא דרך אחרת בה ניתן להשיג את המטרות של הייבום.

4 אבן עזרא (דברים כה ה) מציין שהשורש יב"מ לא מופיע כפועל במהלך הסיפור (ובהחלט לא כתיאור של מעשה הנישואים לרות). השורש מופיע ביחס לערפה. הוא רואה בכך הוכחה נוספת לכך שבניגוד לסיפור אונן ותמר (בו השורש מופיע), נישואיה של רות אינם קיום של מצוות הייבום.

5 עד לרגע זה, המגילה אינה מפרטת אם בעלה של רות היה מחלון או כליון. יתרה מכך, עד עתה נראה כי בעז היה טרוד בעיקר באלים (רות ד ג), ולא בבעלה של רות.

6 גישה זו קודמה על ידי המייסד של התנועה הקראית, ענן בן דוד (המאה השמינית), בספרו "ספר המצוות".

7 כמובן שחז"ל היו מודעים לבעיה זו. ראה ירושלמי נדרים ג ב; ספרי דברים קלג; מכילא דרבי ישמעאל יתרו ז.

8 אין ספק כי זהו אחד הפירושים הנפוצים של מילה זו לאורך התנ"ך. ראה בראשית יג ח, כט יב; במדבר טז י; שמות ד יח; דברים טו יב. ראה גם:

זה סביר שנעמי הייתה משלחת את רות לפתות את בעז בחשאי. היא הייתה יכולה לדרוש ייבום בריש גלי, שכן זוהי זכות חוקית. תגובת הגואל גם היא יכולה לשמש כראיה: ההכרזה של בעז שהגואל מחויב לשאת את רות מפתיעה את הגואל. האם יתכן שהגואל היה מגיב כך אם היה מחויב לייבום? לבסוף, אנו רואים מספר פעמים שהסיפור מקשר את הבן הנולד מהנישואים לבעז ולא למנוח. העדים מברכים את בעז שה' יתן לו בן מרות "מן הזרע אשר יתן ה' לך מן הנערה הזאת" (רות ד ב). יתרה מכך, שושלת היוחסין ברות ד כא עוקבת אחרי צאצאיו של פרץ דרך בעז ועובד ומשמיטה את מחלון לחלוטין.

היינו יכולים כמובן לטעון שאחת מהדמויות לעיל בורה, ואיננה יודעת על המחויבות ההלכתית, או לחילופין להציע פירוש אחר בכדי להסביר את ההתנהגות של הדמויות שלעיל. אך אם נתבונן בכל המקרים הללו יחדיו, התמונה העולה היא שהנישואים לרות אינם קיום של מצוות הייבום. עם זאת, מדובר במעין ייבום, אשר דומה לייבום בכך שלשניהם מטרות דומות. מגילת רות שואבת הרבה ממצוות הייבום בכדי להדגיש ולהסב את תשומת הלב לדמיון זה, אך בהתבסס על ראיות מכריעות עלינו להסיק בוודאות שנישואיה של רות אינם ייבום.

מטרת הייבום

לייבום ישנו תפקיד חברתי משמעותי – הוא משמר את קיומו של אדם שנפטר בלא ילדים, מוות שמוותר את הנצחיות שלו ושל שמו בסכנה ממשיה. הייבום גם מגן על אלמנה חשוכת ילדים, אשר הסיכוי שתינשא בשנית בעולם העתיק אינו גבוה. אין זה מפתיע שבקובצי חוקים מן המזרח הקרוב הקדום ניתן למצוא מנהגים דומים:

אשה כי תשב בבית אביה, ומת בעלה ובנים יש לה, בביתם תשב כאשר תבחר. אם בנים אין לה, חמיה ישיא אותה לבן כבחירתו [...], ואביה לחמיה יתננה לקחתה לו לאשה. אם בעלה וגם חמיה מתו, ובן אין לה אלמנה היא, אל אשר טוב בעיניה תלך

(דיני אשור התיכונה, לוח A, סעיף 33).¹⁴

הרמב"ן, בפירושו לסיפור בניו של יהודה, מכיר בכך שהייבום התקיים לפני מתן תורה (דהיינו בחברה הקדומה). הוא מסיק מסיפור יהודה ותמר שהייבום הקדום נעשה על ידי קרובי משפחתו של הנפטר ולא על ידי האח:¹⁵

אבל הענין סוד גדול מסודות התורה בתולדת האדם, ונכר הוא לעיני רואים אשר נתן להם השם עינים

14 ראה גם חוק 193 בחוק החיתי, לפיו האחריות לשאת את אלמנת המת מוטלת בראש ובראשונה על האח, לאחריו על האב ולבסוף על האחין מצד האב. באחת מתעודות נוזי מוזכר אדם הקונה אישה עבור בן, הקניין מותנה בכך שאם הבן ימות, האישה יתנתן לבן אחר. נראה כי זהו רמז נוסף לנישואים הדומים לייבום בתרבות המזרח התיכונה הקדומה. למידע נוסף בנושא זה ראה: Millar Burrows, "The Ancient Oriental Background of Hebrew Levirate Marriages," Bulletin of the American Schools of Oriental Research (1940), pp. 2-15

15 כמובן שהוא מתבסס על כך שהתוכנית של תמר כוללת סוג כלשהו של ייבום עם אבי בעלה – יהודה.

למרות זאת, אין כמעט ספק בכך שההבנה המסורתית של מגילת רות אינה יכולה לראות בנישואיה של רות קיום של מצוות ייבום.⁹ הסיבה לכך איננה רק שהנישואים אינם עם אח ממש. מתוך פרטי המצוות של הייבום והחליצה אין ולו פרט אחד המתקיים במגילת רות.¹⁰ רות (אשת המת) איננה חולצת את נעלו של הגואל. למעשה, כלל לא ברור של מי הנעל הנחלצת ברות ד י.¹¹ רות איננה זאת הניגשת אל זקני העיר בשער, היא אינה מכריזה כי הגואל סירב לקיים את הייבום, והיא אינה יורקת בפניו.¹² כלל לא ברור אם רות נוכחת בטקס.¹³

ראיה טקסטואלית מרתקת מופיעה בפסוק המתאר בזהירות ובפרוטרוט את מטרת הנעל:

וְזֹאת לְפָנַי בְּיִשְׂרָאֵל עַל הַגְּאוּלָּה וְעַל הַתְּמוּרָה לְקַיֵּם
כֹּל דְּבַר שְׁלֹף אִישׁ נַעְלוֹ וְנָתַן לְרַעְיוֹ וְזֹאת הַתְּעוּדָה
בְּיִשְׂרָאֵל.
(רות ד ז).

נראה כי מטרת הפסוק, המסביר שמשמשים נעל בסוגים מסוימים של חוזים מסחריים, בלי לומר דבר על חליצה, נועד להניא אותנו מלחשוד שמאחורי הטקס עומד המעשה המקראי של ייבום.

רמזים נוספים לכך שמגילת רות לא מכילה את מצוות הייבום ניתן למצוא בהתנהגותם של כמה מדמויות המפתח בסיפור. העובדה שבעז משבח את רות על כך שהיא לא הלכה עם בחור צעיר "אם דל ואם עשיר" (רות ג ו), מרמזת לכך שרות הייתה יכולה לבחור את בעלה בעצמה. לו הייתה קיימת דרישה הלכתית לייבום, רות הייתה מחויבת לקבל דרישה זו או לחלופין ליבם בטרם תהיה רשאית לחפש בעל. ניתן להסיק מסקנה דומה מהתנהגותה של נעמי: אם אכן ישנה דרישה לייבום המגיעה כתוצאה ממותם של בניה של נעמי, כיצד יכלה נעמי לשלח את כלותיה חזרה אל מואב כדי שיינשאו שם? לשומרת יבם יש מעמד של אישה נשואה, והיא אינה רשאית להתחתן מחדש עד אשר תחלוץ לאחיו של המת. יתרה מזאת, אם ישנו חיוב של ייבום, אין

Brown, Driver, and Briggs, A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament (1951), p. 26

9 אפשר ובקטע מרתק המופיע בתרגום לרות ד ה נרמז כי אכן מדובר בסוג של ייבום. בקטע נאמר: "...ביום זבינתך ית חקלא מן ידא דנעמי ומן ידא דרות מואביתא אתת מיתא חייב את למפרוק ובעי ליבמא יתה ולמסבה לאנתו מן בגלל לאקמא שום מיתא על אחסנתיה (ביום קנותך השדה מיד נעמי ומיד רות המואביתא אשת המת, חייב אתה לאגל וצריך לייבם אותה ולקחתה לאישה על מנת להקים שם המת על נחלתו)" עם זאת, נראה כי מדובר בדעת יחיד חריגה.

10 ראה השאלה העשרים של האברבנאל על דברים כה ותשובתו שם.

11 נדון בשאלה זו באחד השיעורים הבאים.

12 בספרו קדמוניות היהודים (ספר חמישי פרק 9) יוספוס מתקן את הטקס המופיע במגילת רות כדי שהוא ידמה לטקס ייבום. הקטע מזגים את כוונתו של יוספוס: "וכן העיד בעז את מועצת הזקנים וצווה לאשה לגשת ולחלוץ נעלו של האיש לפי החוק ולירוק לו בפניו" (קדמוניות היהודים ספר חמישי 9, 335, תרגום: אברהם שליט).

13 לרות אין תפקיד בטקס, ולמרות זאת העדים מתייחסים אליה בתור "הנערה הזאת". המילה "זאת" או "זה" משמשת הרבה פעמים לתיאור אדם נוכח, במקרים רבים על ידי הצבעה באצבע על האדם. ראה רש"י שמות יב ב.

ניתן להסביר את הקושי במצווה זו בכמה דרכים. הראשונה היא זו שציינו לעיל: הייבום כולל בתוכו עבירה על ציווי מקראי אחר.¹⁹ ייתכן שדי היה בכך בכדי לגרום לרתיעה אינסטינקטיבית מהייבום, וזאת למרות היתר מפורש בתורה העוקף את האיסור. בנוסף לכך, כפי שציינו בשיעור קודם, אין במעשה זה תועלת כלכלית, והוא אף עלול לגרום להפסדים ממוניים. לבסוף, הייבום דורש מהאדם להתעלות מעל נטייה אנושית בסיסית, הרצון הגורם לאנשים לחפוף במחיקתו של אה, האינסטינקט של רצח-אח.

למרות זאת, אין כמעט מקום להסתפק בכך שהתנ"ך, הגם שהוא מתיר את החליצה, אינו רואה אותה כאפשרות רצויה.²⁰ אדם הממאן למלא את חובותיו כלפי כלתו נקרא על כך בפומבי לסדר. הוא מופיע לפני זקני העיר (ככל הנראה בשער העיר), אשר מדברים עמו. אם הוא עומד בסירובו עליו להכריז על כך בריש גלי, כלתו חולצת את נעלו, יורקת לפניו,²¹ ואומרת "ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו!" בסופו של הטקס שמו בישראל נקרא "בית חלוץ הנעל", שם מבה ביותר. נראה כי הטקס כולו עוצב בכדי להביך אדם הממאן לייבם. טקס פומבי ומשפיל זה בנוסף למילים המוטחות אל עבר היבם, מרתיעים ויוצרים תחושת גינוי עמוקה.

גם הייבום וגם התולדה שלו, נוהג המעין-ייבום של נישואים לקרוב משפחה (גואל), הינם משימות מאתגרות וראויות לשבח. למעשים אלו דרושה תחושה של מחויבות מוסרית כלפי האח יחד עם מוכנות לעשות חסד של אמת, נדיבות שהנותן אינו מרוויח ממנה דבר. המוכנות של בעז לעשות מעשה זה מציגה את חוסר האנוכיות שלו ואת מוכנותו לעזור לאחרים. ניתן ללמוד עד כמה מעשהו של בעז יוצא מגדר הרגיל מתוך בחינה של התגובה המפוחדת של הגואל הנחרד מהאפשרות של נישואים לרות:

וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לֹא אוֹכֵל לְגָאֵל לִי פֶן אֲשַׁחֵת אֶת נַחְלָתִי
גָאֵל לְךָ אֶתְּהָ אֶת גְּאֻלְתִּי כִּי לֹא אוֹכֵל לְגָאֵל. (רות ד ט).

כבר הצענו מספר סיבות שבגללן יש קושי בנישואים מעין אלו. למרות זאת, אפשר והמפתח להבנת הגואל מצוי במילים "פן אשחית את נחלתי". מה פירוש הדבר? אפשרות אחת היא שהוא מפחד מהתוצאות הדתיות והחברתיות של נישואים למואבייה. יש לציין כי בעז מתייחס במפורש לרות

לראות ואזנים לשמוע.¹⁶ והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח... כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה. ולא ידענו אם היה המנהג קדמון לפני יהודה. וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים, רצה הקב"ה להתיר איסור אשת האח מפני היבום, ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת אחי האב והבן וזולתם, כי באח הורגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם. (רמב"ן, בראשית לח ח).

על רקע זה מסביר הרמב"ן את מגילת רות:

וחכמי ישראל הקדמונים, מדעתם הענין הנכבד הזה, הנהיגו לפנים בישראל לעשות המעשה הזה בכל יורשי הנחלה, באותם שלא יהיה בהם איסור השאר, וקראו אותו גאולה, וזהו ענין בעז וטעם נעמי והשכנות, והמשכיל יבין.¹⁷ (רמב"ן שם).

פירושו של הרמב"ן מסביר את השימוש במילה "גואל" המופיעה פעמים רבות במגילה. על פי הרמב"ן מילה זו מתייחסת לנוהג קדום בעל קווי דמיון לייבום, הוא דומה לו הן מצד המקור שלו והן מצד מטרתו. נחזור בקרוב לרעיון זה של הרמב"ן.

חסד וייבום

מדוע מגילת רות לומדת ממצוות ייבום? כיצד משמשת מצוה זו כרקע אידיאולוגי לנעשה במגילה?

נראה כי הייבום היא מצוה שקשה במיוחד לקיימה, וראיה לכך ניתן להביא את העובדה שהתורה מציגה מסלול המאפשר להימנע מקיום המצווה. למרות שהתורה מלמדת שהייבום היא האפשרות המועדפת, וזאת על ידי יצירת טקס משפיל עבור אדם הממאן לעמוד במחויבות שלו, הרי שישנו מסלול חלופי של חליצה המובנה במערכת ההלכתית.¹⁸ יתרה מכך, בשני הסיפורים המקראיים בהם מופיע ייבום או מעין-ייבום, ישנו סירוב עיקש לקיים את הייבום. אונן מעדיף לשחת את זרעו ולא לתת זרע זה לאשתו של האח המת, והסירוב המבוהל של הגואל מלמד שהוא מעדיף לוותר על קרקע ולא לשאת את רות לאשה.

16 ככל הנראה הרמב"ן מתייחס כאן לרעיון הקבלי של גלגול נשמות.

17 למרות שהרמב"ן כאן לא משתמש בביטוי הנפוץ "על דרך האמת", הרי שכאשר הרמב"ן משתמש בביטוי "המשכיל יבין" (במיוחד כאשר לאחריו ישנו רמז לסוד כלשהו), הוא לרוב מתייחס לרעיון קבלי. במקרה דנן, נראה שהוא מתייחס להנחת היסוד בקבלה לפיה הייבום קשור לרעיון גלגול הנשמות. ראה רבינו בחיי דברים כה ו; זוהר משפטים תפ; של"ה (ר' ישעיהו הלוי הורוביץ) סוף פרשת כי תצא; מלבי"ם רות ג ד; ד יד, טו. הזוהר בפרשת וישב מאריך בחשיבות של הולדת ילדים וההשלכות של מוות ללא צאצאים. הזוהר מתייחס במפורש לנישואים של רות ובעז במהלך דיון בהשלכות של הייבום ובכך שהייבום מאפשר לנשמתו של המת להמשיך ולהתקיים.

18 בעוד הייבום היה נוהג נפוץ בעולם הקדום, נראה כי החליצה היא חידוש של התורה. לא רק שאין אנו מוצאים נוהג דומה לחליצה בחברה של המזרח הקדום, נראה גם שיהודה אינו מודע לאפשרות זו.

19 רעיון זה אינו יכול להסביר את הסיפורים שהזכרנו לעיל. ההתנגדות של אונן מתרחשת לפני מתן תורה, ולא נראה שלגואל יש קרבה המובילה לאיסור עריות (אך יתכן והמוצא המואבי של רות בעייתי לא פחות בעיניו). בין כך ובין כך, אני מחפשת עקרונות כוללים שבגללם הייבום הפך למצווה שקשה לקיימה, קשיים שהולידו את הצורך בחליצה.

20 גישה זו שונתה בתקופתם של חז"ל. המקורות מעידים על כך שבתחילה הייבום קדם לחליצה (בכורות א ז; יבמות לט ע"ב; כתובות סד ע"א). למרות זאת, מקורות אלו מסבירים כי כיום החליצה קודמת לייבום, שכן אין וודאות כי כוונתו של היבם היא לשם המצווה. ראה במיוחד שיטתו של אבא שאול בסוגיות דלעיל (וביבמות ג ע"א). זוהי הפסיקה המקובלת זה שנים רבות בקהילות אשכנז, אף שבקהילות ספרד הייבום היה נוהג מקובל בדורות קודמים.

21 ליריקה כאות לבוז ראה במדבר יב יד; ישעיהו נ ו; איוב ל י.

בעז מחליט אחרת מהגואל. בדומה לדרך בה ההתנהגות הרגילה של עורפה מדגישה את האופי הייחודי של רות, השיקולים האנוכיים של הגואל משמשים אף הם כניגוד, וזאת בשביל שהקורא יוכל להפנים את חוסר האנוכיות המדהים של בעז. בניגוד לגואל, ההחלטה האצילית של בעז לקיים את נוהג המעין-ייבום ולשאת את רות לאישה נובעת מתחושה עמוקה של אחריות.²⁴ זהו הרעיון העומד בבסיס נישואי המעין-ייבום של בעז לרות. הדבר מדגיש את אהבת האחר של בעז המדריכה אותו כאשר הוא מתמודד עם משימה קשה לביצוע.

חוסר האנוכיות המדהים של בעז משקף את חוסר האנוכיות של רות. בדומה לרות, בעז מוכן לשלם מחיר כבד, לוותר על שמו הטוב, ואפשר שגם על מצבו הכלכלי, בשביל לבצע את החסד הנדרש עבור אלמנת קרוב משפחתו המנוח. כפי שציינתי בשיעור הראשון, האיחוד בין שני אנשים כה ייחודיים המצטיינים באהבת הזולת שלהם ובנדיבות ליבם נועד להביא ליצירת שושלת מלכים המסורה לנתינים ולא לצרכים האישיים של בני המלוכה.

סדרת שיעורים זאת מוקדשת לזכרה של אמי מורתי, נעמי רות ז"ל בת אהרן שמחה ה"ו, אישה שהתאפיינה במסירותה הבלתי-מתערערת של נעמי למשפחה, וחוסר אנוכיותה ונדיבותה יוצאי הדופן של רות.

אשמח לקבל שאלות והערות: yaelziegler@gmail.com

כמואבייה לפני שהגואל מגיב כך (רות ד ה). אפשר והגואל מפחד שנישואים למואבייה יחללו את טוהר המשפחה שלו, במיוחד אם יולדו לו ילדים מרות.²²

אפשרות שנייה היא שהגואל מתכוון לומר שנישואים אלו עלולות להיות השלכות כלכליות הרסניות. אבן עזרא מפרש שלגואל ישנה כבר נחלה גדולה; ייתכן שכוונתו היא שהגואל חש שאין ביכולתו לדאוג לנחלה המאוחדת. אם אכן זוהי כוונת הגואל, הרי שהדבר נראה כתירוץ עלוב, שהרי שלפני כן הוא היה כה נלהב לקבל על עצמו את האחריות לשדה. ההסכמה ההיא באה כמובן לפני שהגואל ידע שקניין השדה תלוי בנישואים לרות. אפשר וההוצאות הנלוות לכך שהגואל נוטל על עצמו לכלכל את רות, את כל הילדים שייוולדו ממנה ואולי גם את נעמי נתפסו ככבדות מדי.²³

אבן עזרא מביא פירוש נוסף לכוונת דבריו של הגואל. הוא מציין שיייתכן שהגואל חשש מתגובתה של אשתו לכך שהוא יינשא לרות. ניתן לראות גישה זו גם בתרגום:

ואמר הגואל כי האי גונא לית אנא יכיל למפרוק לי על דאית לי אתתא לית לי רשו למסב אוחרניתא עלהא דלמא תהי למצו בביתי ואהא מחבל ית אחסנתי פרוק לך את ארום דלית אתתא ארום לית אנא יכיל למפרוק (-במקרה איני יכול לגאול כיוון שיש לי אישה, אין לי רשות לשאת אחרת עליה, פן תהיה למריבה בבית, ואשחית את נחלתי. גאל לך אתה כי אין לך אישה כי לא אוכל לגאול)

(תרגום רות ד ו).

תהא הסיבה לסירובו של הגואל לשאת את רות אשר תהא, בין אם הסיבה היא חברתית, כלכלית, דתית או עירוב כלשהו של הגורמים הללו, נראה שהסירוב של הגואל נובע מכך שהוא טרוד בצרכיו שלו ולא בצרכיה של רות או של אלימלך המנוח. המלבי"ם מתמקד בשימוש של הגואל במילה "לי":

על זה השיב (הגואל): "אחר שלא אוכל לגאל לי" – דייק מלת לי, רצונו לומר שלא אוכל שיהיה לעצמי... לא יקרא על שמי. (מלבי"ם רות ד ו).

הסירוב הציבורי של הגואל עלול להיות הרה אסון עבור רות. על לאותו רגע, ההצהרה הציבורית היחידה על רות הייתה התמיכה הסוחפת של בעז במעשיה ברות ב יא-יב. ההשפעה של דברים אלה על אנשי העיר הובילה מן הסתם לשיפור משמעותי במעמד החברתי של רות. אך נשיאת רות לאישה היא מעשה הרבה יותר אישי מאשר פשוט לברך אותה. הסירוב הטרוד והפומבי של הגואל לשאת את רות עלול להיות בעל השלכות משמעותיות על המעמד החברתי והעתידי של רות.

 * כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולד"ר יעל צינגלר, תשע"ג *
 * עורך: ישי גלזר *
 * *****
 * בית המדרש הוירטואלי שליד ישיבת הר עציון *
 * האתר בעברית: <http://www.vbm-torah.org/vbm> *
 * האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org> *
 * *
 * משרדי בית המדרש הוירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5 *
 * דוא"ל: YHE@etzion.org.il *
 * *****

24 כבר ציינו מספר פעמים שבעז מתחתן עם רות מתוך תחושה של אחריות. לדיון נוסף ברעיון זה ראה הרב יעקב מדן, תקווה ממעמקים: עיון במגילת רות, (תשס"ז) עמ' 89.

22 רות רבה ז ז, י; רש"י רות ד ו.
 Robert L. Hubbard, The Book of Ruth (1988), p. 245; Edward F. 23 Campbell Jr., Ruth (Anchor Bible, 1975), p. 159.